

Liszt alakját. Jellemzőek a fordításában bemutatott Liszt-szemelvények is, de valahogyan úgy vagyunk velük, mint a telhetetlen vendég a dús ebéd után: jó volt, csak kevés volt. Ugyanez áll szépíróktól származó, Lisztet dicsőítő s itt függelékként bemutatott írásokról is, köztük van Edmond Rostand verse, *A cigányok*, Hankiss fordításában, — érzésünk, hogy a fordítás finom hangulata megközelíti az eredetiét, — de hiszen Liszt, az író kimeríthetetlen problémának látszik.

Hankiss könyve a nagy hazánkfia iránti érdeklődés felébresztésére, eszmekeltésre, új utak kicövekelésére tanulmányával, megjegyzéseivel, s néhány Liszt-írás szabatos, sőt művészi fordításával igen alkalmas.

BERCZIK ÁRPÁD.

Báró Eötvös József: Naplójegyzetek — Gondolatok 1864—1868. Közzéteszi, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta *Lukinich Imre*. Budapest, M. Tud. Akadémia, 1941. 8-r., XXIII., 335 l.

Eötvös József báró munkáinak gyűjteménye a M. Tud. Akadémia jóvoltából egy új kötettel bővült. Lukinich Imre, a tőle megszokott gondossággal és szakavatott fáradozással, összegyűjtötte azokat a naplójegyzeteket és még kiadatlan Gondolatokat, — magyar Pascalnak nevezték értük Eötvöst s általa honosodott meg az önálló reflexió, mint eredeti műfaj irodalmunkban — amelyek Eötvös zsebkönyvecskéiben, ceruzával írva, ránk maradtak. Az Orsz. Széchenyi-Könyvtár kéziratára őrzi s csak kevesen látták őket. Lukinich megállapítása szerint azonban Csengery Antal olvasta a jegyzeteket s kivonatokat is készített belőlük. Anyaguk nagy része két gyűjtőpont hatáskörébe tartozik. Az egyik a kiegészítés kérdése, amelyről Eötvösnek megvoltak a maga tervei (új pragmatica sanctióra ismételten is gondol) s amelyet illetőleg véleménye különösen a jogfolytonosság kérdésében nem egyezett meg Deák Ferencével; Deáktól több cselekvési akaratot várt, «mert valóban a comicus dolgok közé tartozik, hogy Deák, midőn híres *mi várhatunkját* kimondá, senkit sem kapacitált oly egészen, mint S(ch)merlinget, ki ministerialis karszekében a várást sokkal kellemesebbnek találja, mint gondolta.» Az idők azonban Deáknak adtak igazat; érdekes olvasnunk a «husvétii cikk» hatásáról mondottakat, s azután látnunk, mint enged Eötvös mégis a tárgyalások folyamán az Andrassy-Deák-felfogásnak. Egyénilleg jellemző s bepillantást ad az egykorú közvéleménybe az osztrák-porosz-háború kitörését s ennek magyar következményeit váró általános hangulat képe Eötvös elgondolásain át. Ezek a szubjektív följegyzések nagyon becsesek a kor történetének ismeretéhez. — A másik gyűjtőpont Eötvös egyik legizgatóbb politikai problémája, a nemzetiségi kérdés. 1865. május 1-én ily címmel megjelent könyve nem volt befejezése évtizedes töprengéseinek és fejtegetéseinek. A most megjelent jegyzetek mutatják, hogy azontúl is kereste a megoldást, újabb és mindújabb ötletei vannak e kérdésben: jó volna az egész anyagból Eötvös gondolatmenetének fejlődését, felfogásának kialakulását megrajzolni. — E két főtémáján túl természetesen jelentékeny hely jut a nevelés kérdéseinek, azok vizsgálatának is, kiváltképpen, mikor másodízben is elfoglalja a nem vágyott miniszterséget. A felekezeti iskolázás elvi szempontja éppen úgy érdekli, mint az alkotmányosság vagy

abszolutizmus nevelési eredményessége, a nyelvművelés kérdése, mint az analfabetizmus csökkentése. Hogy e fejtegetések mélysége, változatossága nagyon megkapó, hogy tele vannak eszméltető gondolatokkal s tükrei egy nagy elme ritka gazdag világának, az természetes, mikor Eötvös Józsefről van szó. S alig van lap, amelyen szípkázó, sokszor maró gúnnyal éles aforizmák nem váltogatják egymást. Utalunk pl. arra, amit az emberi színjátékról (51. l.), a süketekhez való hasonlóságról (87. l.), országos emberekről (101 l.), a maga viszonyainak filozófiájáról (138. l.), az élet és halál kérdéséről (165. l.), a munkásságát rosszalókról (229. l.), boldogságról és haladásról (263. l.), az ember és a színház viszonyáról (307. l.) stb. mond. Sok személyes adatának, az életrajzfrót érdeklő családi vonatkozásoknak, Liszt Ferencsel való találkozásainak, stb. följegyzése is fontos. De a legfontosabb mégis az, hogy egy nagy magyar ember gondolatvilágába az eddiginél is mélyebben tekinthetünk be a kötet közleményei által s általuk a róla eddig őrzött kép még élesebb, még színesebb lett. Ezért tettek igen nagy szolgálatot a tudománynak e kincsek közrebocsátásával az Akadémia és Lukinich Imre.

KELEMEN GÉZA.

A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. Új folyam, 60. kötet. 1937—1940. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Budapest, Franklin-Társulat, 1940. 8 r., 448 l.

Az Évlapok imént megjelent kötete is, miként a megelőzőknek könyvtárra szaporodott sora egyenként is, kultúrkép. Az irodalmi életnek, régente évenként, most, a gazdasági nehézségek miatt csak négyévenként adott tükre. A Társaságnak nagy érdemei közé tartozik, hogy mindig a valóban élő irodalmat képviselte s «a közös mély nemzeti érzést, a közös események és hagyományok tisztele'ét, az erkölcs komoly felfogását, az irodalom hű és buzgó szolgálatát» ápolva baráti körében, élete és munkássága a mult és jelen folytonosságát őrzi. Baráti kör (ezt ismételten hangsúlyozzák) s együtttesük: a mindenkori magyar irodalom. Évlapjai valóságos ünnepi kötet-számba mennek. Legnagyobb élő költőink sorra jelentkeznek bennük egy-egy választékos, szép alkotásukkal az ünnepélyes közülések műsorában. A székfoglaló új tagok arról emlékeznek meg, akinek helyére kerültek: egy-egy essay vagy bensőségesen rajzolt arckép a közelmulthoz vezet. A közülés után pohárköszöntő formájában a Társaság régi tagjainak érdemeit idézik föl egy-egy centenárium alkalmából. Mindez az irodalom történetére is tartozik s valóban multat és jelent kapcsol egybe. — Voinovich Géza elnöki megnyitó-beszédeiből külön kell rámutatnunk azokra a finom megfigyelésekre, amelyeket az irodalom mai helyzetéről közöl, a korviszonyokból, elsősorban a közönség mohóságából magyarázva az irodalom elsekélyülését. A korszak igazi problémáinak költői megörökítését sürgeti egy másik elnöki megnyitó, amely a mai regényről szól. Mindig bátor ítéletein és messzenyló távlatán át nemes eszményiséget és eszményi célkitűzéseket hirdet. Rédey Tivadar Szemere Pál önzetlen munkálkodásáról szólva változó és fejlődő új fölfogások megbecsülését emeli ki erényéül. A Vargha Gyuláról mondott emlékbeszéd meleg és mégis tárgyilagos essayvé bővülve, költészetében nemzeti klasszicizmusunk fénykorának utolsó, színdús virágát mutatja be. A Gyulai-serleggel kezében, Kornis Gyula Fáy Andrásnak életbölcseiségét, lélekismeretét